

gospodarske, obertnijske in národske.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

V Ljubljani v saboto 28. novembra 1857.

Pogojzdenje Krasa. *)

Kras, čez katerega je železna cesta iz Ljubljane v Terst izpeljana, ni do sedaj že dosti ne v zemljopisnih ne v kmetijskih zadevah, najmenj pa v narodnem gospodarstvu pregledan in presojen.

Zastoj si prizadevaš v spisih zemljopiscov in zemljopisovcev popolnoma poznati tisti del Evrope, kateremu se beseda Kras prilikuje, in kateri se vleče ob jadranskem morju od Soče tj. do Narente in od morja do Savine meje na Gorenskem, od Ljubljanskega močirja do Zatičine čez Kočevje na Dolenskem in se razprostira daleč na Horvaško in Dalmacijo, se širi večidel po Notrajskem, Primorskem, Istriškem, Horvaškem in Dalmatinskem.

Tukaj pa ne bomo natanko preiskovali, ali se pešenik ali taselo h kajperu ali zgornji triastvorini, ktera je, kakor zemljopisci mislijo, poprejšnje morske tla pokrivala, ali spodnji apnenik h kredotvorini prišteva, ali se z dolomitom premenjuje, ali se pa mehkeji in laporni apnenik poleg Opčine, Sežane, Tomaja, Divača itd. v kaki drugi podobni obliki nahaja, ali se numulitni apnenik stareji, z ostrigami zmešan pa mlaji tvorini vvrstuje; — naš namen je zemljo Krasa le od kmetijske strani pregledati. V teh zadevah nam je železnica čez Kras od Ljubljane v Terst marsikaj razodela od lastnosti skalovja, ki so se na veliko krajih razkrojile, po katerih so se zemeljske tla bolj natanko razločiti in spoznati dale.

Kraški svet je od drugih planinskih in primorskih zemelj vseh drugačen; poveršna zemlja na Krasu ima to lastnost, da ondašnje vode niso v stanu dolin zaliti, ker tečejo le nekoliko časa poverh zemlje, potem se v razne razpoke in votline pogreznejo, tečejo sopet nekoliko časa po podzemeljskih vodotokih cele ali pa deloma in se v kratkem spet na verh zemlje povernejo, po kateri se nekoliko časa pretekajo. H takim vodam prištevamo Reko, ktera se v Škocjanu blizu Britofa v Uremah v jamo pod živo skalo šumeča valí, in pride sopet na Brežini na dan, kjer so tekoče leto vodotok napravili, po katerem je nekoliko vode v Terst napeljane, nekoliko je pa v Timavu v morje hahlá; Pivka teče v postojnsko jamo in pride pri Planini pod imenom Unšica na dan, ktera teče zopet blizu Logatca pod zemljo; in spet pri Verhniki izpod zemlje izvira pod imenom Ljubljanka, ki skoz Ljubljansko močirje in Ljubljano teče in se pod Zalogom v Savo izliva; ravno tako lastnost ima tudi cerkniško jezero, ki se po mnogoverstnih jamah pod zemljo odceja.

Enakega stvarjenja, kakoršna je poveršnja Krasa, so tudi podzemljine z neizrečenimi razpoklinami in votlinami preprežene in z apnenikom obzidane, v katerih vodah in cemunih se berložnje ali močerilci (proteus anguinus, človeške ribice) nahajajo.

Razpokline in podzemeljske votline na Krasu so se le po hudih potresih napravile, ker se od drugih ogenjbljavnih razporov nič zapaziti ne dá. In res so kraji ob morju pogostoma potresom podverženi, kakor Kleden, Dvor

in Parč, kjer so se hudi potresi od leta 342 po Kristu- sovem rojstvu do današnjih časov prav pogostoma nahajali.

Naturni nasledki razpočenih apnenikov so, da se deževnica večidel v razvaline steka in zgornjo rahlo zemljo poplavi, in ravno zato se v enakih krajih vedno voda in dobra rodovitna zemlja pogrešuje, ker v nižjih in podzemeljskih jarkih razpoke in enake razvaline zaliva in zasipa, kar se je semtertj. ob železnici na Krasu nahajalo; pri Prestranku in v Šent Petru so ponikve, ktere so z dobro zemljo za več kubiknih sežnjev globoko nasute.

Nasuta ponikva za postajo v Šent Petru, na severni strani, ki je 150 sežnjev dolga, globoka pa 2 in pol do 3 sežnje, široka pa 15 do 20 sežnjev, je polna dobre rodovitne zemlje.

Take ponikve in jarki, ki so polni dobre in rodovitne zemlje, bi se mogli iztrebiti in zemlja na take puste kraje napeljati, kteri so za novo obdelovanje pripravi.

Naturni nasledki razpoklin in nasipanje pustih krajev z dobro in rodovitno zemljo bi bilo tudi za razne drevésa dobro, posebno za take, ki svoje serčne korenine skorej naravnost navzdol spuščajo, kakor hrast, bukev, jesen, hoja ali jelka, oreh, hruška, češnja, kostanj itd. Te drevésa se nahajajo po vsem Krasu v večji ali manjši širjavi razprostrane, po tem kakor so pašniki bolj ali manj razširjeni, in kakoršna je živina, ki se po njih pase.

Ondi, kjer jih gojzdnarski oskerbniki varjejo, so lepi hrastovi gojzde, kakor na priliko v cesarskem kobilstvu v Lipici in Prestranku; kjer pa brez vse previdnosti ovce in kozé pasejo, kakor med Ležecami in Divačem, tam ni nobenega sledu imenovanih drevés, in samo še brinjevi germiči se pokončavnemu zobu požrešne kozé v bran stavijo; drugega germovja tukaj skorej viditi ni.

Da je Kras v dandanašnji stan prišel, je večidel požrešni kozi, ovci in govedini pripisovati, al k vsi ti žalostni podobi so temeljni kamen — v spominj človeške dobičkarije in kratkovidnosti — njega dni ošabne in prevzetne, zdaj pa obožane Benetke postavile. Benetke so naredile Kras.

Hrasti iz Krasa so bili, na ktere je v lagunah jadranskega morja prva morska gospodovavka svoje bitje opirati zamogla; kraški hrasti so bili nekdanja podstava k tisti moči, pred ktero se je njega dni vseh znani svet tresel.

Benetke so temelj postavile h pokončanju gojzdom na Krasu in revni stan Kraševcov poslednjič doveršile.

(Dalje sledi.)

Gospodarska skušnja.

(Ovseni kruh namesto ovsa za konje). Časnik „Allg. Ztg. f. L. u. F.“ pravi, da pri 7 konjih leto in dan čez 200 gold. prišpara, kdor ovseni kruh namesto ovsa konjem zobati daje. Naredi se pa ovseni kruh takole: En cent ovsa se pomeša z 20 funti rži in v mlin dá, da mlinar oboje na debelo zmelje (šrota); temu drobu se pridene še 5 funtov drobne rezance in potem iz vsega tega kruh speče po navadi. Spečeni kruh se pustí ene dni, da

*) Iz časnika slav. štajerske kmetijske družbe.

gospodarske, obertnijske in národske.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

V Ljubljani v sredo 23. decembra 1857.

Pogojzdenje Krasa.

(Dalje.)

Ondi, kjer se ne nahaja nič hrastovega, bukovega, jesenovega germovja, kjer k večjemu le brinje in leša raste, se mora drevje saditi, ker na tacihi lehah se ne more misliti, da bi se germovje po izrastkih iz korenin ali pa po zarodu iz semena zarastlo. Tukaj je vprašanje: Ktere drevesa gré pred drugimi saditi, in kako ž njimiravnati, da bi se bolj na Krasu pomnožile.

Ktere drevesa naj se sadé, razodeva natora sama; z lastnim perstom ona kaže, da hrastovina (dobovje) posebno navadni hrast (Gemeine Eiche, quercus robur), poletni hrast (Steineiche, quercus pubescens) in cer (Cerreiche, quercus cerris), jesen, bukev in jelka se na Krasu dobro ponašajo.

Hrastje je za Kras zato najkoristniše drevje, ker se živina v njem najdalje pase, drugič pa, ker se od hrastja največ in najboljšega listja napravi, katero Krašovci pogostoma naberajo in ž njim pozimi goveda redijo. Če bi ondašnji prebivavci jeli hrastje z večjim pridom saditi, bi gotovo naj bolj pri svojem gospodarstvu opravili. K imenovanim neprecenljivim hrastovim lastnostim se še ta prišteva, da je hrastovina, dokler je še niska, prav dobra za derva, posebno pa za čreslo, kadar pa verha doraste, se porabi za morske ladije in povzdiguje od leta do leta bolj barantijo in lesno kupčijo, z želodom se pa prešiči pitajo; zato se mora pa tudi pri pogojzdevanju Krasa najbolje na hrastovino gledati in jo na najboljši kraje saditi. Če se pomisli, da se že zdaj kubični čevlji hrastovine po 1 gold. in 20 kr. plačuje, kakošne neizmerne dohodke bi si Krašovci v deželo privabili, ako bi si po vseh krajih dovelj hrastovine nasadili. Za to bi bil najboljši navadni hrast, ki pozno poganja in pozno listje zgubi, pravijo mu tudi zimski hrast, zavljo teže, terdnosti in terpeža njegovega lesa tudi černica (Steineiche, quercus pubescens) in grojzdač (Traubeneiche, quercus robur); cer ali cerovec (Zerreiche, quercus cerris) se nahaja tudi med drugim hrastjem in poletni hrast, kteremu gojzdnarji tudi peceljnosti, zgodnji, ženski ali stavbni (Sommereiche, Augusteiche, Stieleiche, quercus pedunculata) pravijo in se po nižavah in travnikih pa le poredkoma nahaja.

Za hrastom bo menda pa za posajenje jesen najboljše drevó, ki donaša kmetovavcu veliko koristnega perja, s kterim svojo živinico, posebno pa ovce čez zimo prerediti, kteremu na Notranjskem frodelj pravijo. Zato pa se jesen na Štajarskem, Krajskem in Koroškem tako pogostoma nahaja, kterega posestniki enkrat ali pa tudi dvakrat v letu klestijo in za zimsko klajo rabijo. Lepih velicij jesenov ni na Krasu viditi, zato ker jim Krašovci vse močnejše veje proti oklestijo in za frodelj pozimi porabijo. Jesen kaj rad mladike iz korenin poganja in je po svoji senci travnikom prav koristen; zato bi bilo prav, da bi se poleg hrasta jesen sadil. Po njem bi se sčasoma tudi živinoreja na višjo stopnjo povzdignila.

Na Krasu se nahajate obé plemeni jesena, in sicer manini jesen (Manna-Esche, fraxinus ornus) bolj v juž-

nih krajih, navadni (gemeine Esche, fraxinus excelsior) v bolj severnih krajih in sicer okoli Postojne.

Gaber se tudi na Krasu nahaja, toda ga ljudje, ker prepočasi raste, veliko ne obračajo, zato pa tudi ne zasluži, da bi ga posebno priporočevali.

Bukovja in hojevja se na severnih krajih na Krasu najlepši gojzde nahajajo; tukaj moramo vendar le omeniti, da bi se te dve plemeni drevja na Krasu težko zarediti dale, če bi se, dokler ste še majhno drevjiče, s posebno skerbjo ne zavarovale poškodovanja; ker nismo nikjer nobene posamezne hoje ali bukve narajmali, da bi ne bila nekoliko poškodovane ali pokvečene.

(Dalje sledi.)

Ljubljansko močvirje.

(Dalje.)

V bolj starem času tedaj planjava med Ljubljano in Verhniko ni mogla biti toliko močvirna, in njena podoba se je utegnila kazati dokaj drugačna; vendar razne spremembe je ta svet verjetno imel že v starodavnih dnéh terpeti. Lastnija vsestranska, namreč globočina močvirja in skorej nepretergan oklep okrajnih hribov, daje soditi, da je v začetku tukaj stalo jezero, dokler vodé sčasoma niso prekopale pešenega in ilovnatga škerlovja pri sedanji Ljubljani, in dokler po široki in dolgi globini niso nanese ilovice in druge perstenine iz notranjskih krajev. Silna Sava pa je na drugi strani iz gorenskih hribov navalila veliko drobnega kamnja in peska poleg svojega vodotoka, in ga je pri današnjem mestu tudi kakor nov jez vergla nasprot notranjskem vodam. Če ravno so si te vode zopet novo strugo odperle, so vendar zavljo težjega odtoka mogle bolj zastajati; in ker je bila globina z nanešeno perstjo in drugo sipo že bolj napolnjena, so se napravile le mlakuže in jezerca. Časoma se je po plitvih lužah in grapah izcimilo bičevje in terstje z drugimi povodnimi rastlinami; vlažna zemlja se je pokrila s šotnim mahom in resjem, bolj suhi svet pa je rodil lepe trave, ali je nosil hrastovje in drugačne gojzde; globokejši kraji pa so tudi dalje ostali z vodo napolnjeni brezni in jezerca.

Vse te spremembe so se mogle dogoditi v daljnih nekdanjih časih, od kterih zgodovina ne prinaša nikakoršnega spominka. Zakaj rimski in greški pisatelji ne govorijo od nobenega jezera poleg stare Emone ali današnje Ljubljane, marveč na ravnost pripovedujejo od reke, ki je tekla mimo tega mesta in Nauporta ali sedanje Verhnike, nosila ladije, in se v Savo izlivala. Že pravljica od Argonautov, ki so iz črnega morja brodili po Donavi in Savi proti jadranskemu morju, imenuje tisto reko, in jo kliče tudi za Nauport. Tudi Savo rimski potopisi stavijo že bolj daleč od Emone, in ostanki tega mesta se nahajajo verh starega vodnega proda; nasprot pa se spomin nekakošnega močvirja utegne razodevati v glasu rimskih vojakov, ki so se ondi po smerti cesarja Avgusta leta 16 vzdignili zoper svoje poveljnike. Vojaki so se namreč razun družega tudi pritoževali, da po dostani službi se še vlačijo po raznih deželah, kjer namesti njiv dobivajo le močvirne mlakuže in neobdelane hribe; te

gospodarske, obertnijske in národske.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

V Ljubljani v sredo 30. decembra 1857.

Pogojzdenje Krasa.

(Dalje in konec.)

Vendar bi bilo prav, da bi se hoja saj po nižavah zasadila, ker na Krasu kaj rada in spešno raste, iz ktere se najizverstoise jambere izdelujejo.

Razna omenjenih drevés zasluži naslednje drevésa, da jih za posajenje na Krasu priporočamo: mecesen, bor, akacija, maklen in javor.

Mecesen smo le tu in tam narajmali; berž ko ne bi to drevó tudi na Krasu rastlo, in bi ondašnim prebivavcom sčasoma veliko koristilo, posebno ker travo pospeši, da se bolj ukorenini in čverstejšo raste, zemlji senco dela in jo s svojim šilovjem gnoji, da bolj rodovitna prihaja. V zgornjem Estrajhu, posebno pa v Hohenvangu je nasadba mecesna travorejo po pašnikih tako povzdignila, da na njih vsako leto enkrat ondašnji posestniki kosijo travo kakor po navadnih senožetih.

Prav bi bilo, da bi se z mecesnom nasadba poskusila, posebno pa ker se mecesen med vsim šilovjem naj gotovše presajati dá.

Še raje kakor mecesen bi se na Krasu beli in črni bor obnašala; ona imata vsako zemljo za ljubo. Naj so še tako suhi griči, jima nič ne škodujejo, ampak spešno rasteta kakor so skušnje od več krajev poterdile. V ternovaških gojzdi so kaj izverstni gojzdi, ravno tako tudi se na Zobcu pri Postojni plemena črnega borovja čversto sponašajo, ki so bile leta 1855 zasajene, akoravno so leta 1855, 1856 in 1857 k nenavadno suhim letom prištevajo.

Kar nekteri udje poprejšnega pogojzdenja Krasa pravijo, da se iglato drevje, kar se ga na Krasu zaplodi, nikakor ne sponaša, se dá iz tega spricati, ker so le drevjica sadili, ne pa semena sejali, in ker so bile poslednje leta jako suhe, zato jim je tudi omenjeno lesovje spodletelo, posebno pa ker mu je nebó premalo mokrote prilivalo.

Bor bi bil po naših mislih najpripraviše drevó, če bi se po pustih goličavah in homcih zaredil; tudi gorski bor bi bil za omenjeno pogojzdenje ravno tako dober, da bi se sčasoma nekdanja rodovitnost v deželo zopet zaplodila, ker brez dostojne sence se tudi zemlja ne sponaša, in če se zemlja ne zboljša, tudi rodovitna ne more biti, ker silna burja ne razveja samo nekterih delov žive persti, ampak zemljo razpiše kolikor je le dobi.

Torej je na Krasu pred vsem drugim treba, da se senca napravi, sicer bo vse obdelovanje malo zdalo.

Kar akacijo zadeva, jo prištevamo k tistim drevesom, ktere najraje in najhitreje rastejo. Med Prosekom in Sežano se nahajajo poleg stražišč na železnici Nr. 457 in 458 lepe in kaj visoke akacije; na teržaški cesti blizu Sežane rastejo tudi prav čverste akacije; na kraški zemlji blizu Reke se ravno tako dobro akacije ponašajo, naj so se iz semena zaredile, ali so pa iz posajenih sadik izrastle.

Z akacijo bi se dal Kras sèmtertjè najberže pogojzdit, ker se dá akacija najlože presaditi, in sadike iz semena izrediti. To se pa napravi tako le: seme se namoči, da jame kaliti, potem se zgodaj spomladi v čisto in

rahlo zemljo po dve čertici globoko, 6 do 8 čertic pa narazen v jamelčke poseje in nekoliko potlači.

Zraven akacije zasluži tudi sveta smokva (kaka-ovnjak), da bi jo Krašovci začeli saditi in sicer prvič zato, ker prav naglo raste, in drugič pa ker se po koreninskih izrastkih neizrečeno lahko pomnožuje in s svojim širokim listjem v malo letih zemljo jako jako zboljša. Na cesarskem kobilstvu v Lipici smo posamne svete smokve vidili; in reči moramo, da prav spešno rastejo, in tiste, ki so bile v Chiadino v Terst presajene, so med vsemi drevesi naj beržeje rastle.

Meklen se ne nahaja na Krasu samo germičast, ampak v Lipici tudi lepe in visoke postave.

Drobnolistna lipa in trepetlika ste tudi na Krasu domá; lipa raste posebno od Postojne proti Šen-Petru, in se z leševjem brati in po travnikih pogostoma germovju enaka raste.

Brin je najzvestejši tovarš kraškega sveta; naj bi se saj tudi tam močno zasajal, kjer nič drugege ne raste, da bi se tla z njim pokrile.

Sadne drevésa, ktere naj bi se blizu sosesk in poleg cest zasadile so: oreh, kostanj, češnja, hruška in murba.

Orehi se po Krasu skorej povsod dobro ponašajo; lepi in dobri konstanji rastejo v tomajski, naklaški in lipiški okolici.

Tudi se drobnica na Krasu pogostoma nahaja; naj žlahneje drobnice smo v Sežani na gosp. Polajevem vertu vidili.

Kar murbeno drevó zadeva, zasluži veliko večjo paznost, deloma zato, ker se na Krasu posebno dobro ponaša, (v Sežani in Tomaji najlepše murbe rastejo) deloma pa, ker Krašovcu lep dobiček obeta.

Pri nasadbi murb se mora pa na to gledati, da se le bela, ne pa filipiška murba sadi. Tomanjčani, pri nasadbi murb zapeljani, so le filipiško murbo sadili, akoravno so jo nekteri kmetovavci na Primorskem, posebno Goričani za vpeljavo sadjoreje priporočali, vendar ni posebnega priporočila vredna, k večjemu bi bila vredna, da bi se za medklajo v hudi vročini in suši svilnim červicem pokladala.

Lesnika se na Krasu tudi v več krajih nahaja, toda nikjer nismo lepega drevesa tega plemena narajmali.

Kar rastline za klajo zadeva, ki so vredne, da bi se na Krasu zaredile, so: mermulika (Hopfenklee, medicago lupulina), svinska resa ali polževa detelja (Schnecken- oder Wunderklee, medicago felcata), nemška detelja ali metelka (Lucerne, m. sativa), planinska detelja (der weisse Klee, trifolium repens), hribovska detelja (Steinklee, melilotus off.), turška detelja ali esparseta (Esparsette, hedyarum onobrichis), korninšica (Pimpinelle, poterium sanguisorba), erman (Schafgarbe, achillea millefolium), terpotec (Wegerich, plantago media et lanceolata), matere božje lasčiki (Zittergras, briga media), glistnik (Trespe, bromus erectus), ovčja bilnica (Schafschwingel, festuca ovina), travniška bilnica (Wiesenschwingel f. pratensis) i. t. d.

Mešanca imenovanih rastlin bi bila najpripraviša, da bi se ž njo nasipi in poševnosti ob železnici posejali, da bi jih nalivi tako lahko ne poplavalili.

Preden seješ travno seme, namoči ga poprej in z zemljo zmešano ga sej; pokri ga z vejami in precej dobro potlači, da ga ne bodo hudi vetrovi raznesli.

Do zdaj smo govorili od dreves, germov in drugih travnih rastlin, ktere bi se imele rabiti za pogojzdenje Krasa, in kako ravnati, da se bolj s pridom pomnožijo. Če pa hočemo na milijone oralov Krasa obdelati in z raznimi drevesi zasaditi in z mnogimi rastlinami obsejati, moramo čez vse to še to-le storiti.

Že enkrat smo opomnili, da brez posebne sile se ne bo Kras nikdar obdelal. Predpisi gojzdne postave naznačajo potrebno silo, toda ti predpisi ostanejo tako dolgo le prazna želja, le beseda na papirji, dokler se dostojni gojzdnarji (borštinarji) ne osnujejo, kateri bi to gojzdno postavo v rokah imeli, in dokler ne bojo skušeni gojzdnarji na Primorskem, v Istrii, Dalmaciji in na Notranjskem v službo vzeti, ne pojde pogojzdovanje nikakor spešno od rok.

Ministerstvo notranjih oprav je že nekoliko štipendij za primorske učence utemeljilo, ki se v Mariabrunu gojzdnarskega uče, in po dokončanem izučeni bodo na Primorskem službe nastopili. Upati je, da se bo ta reč tudi kmali resnično pričela.

Ker se pa ne more veliko gojzdnarjev naenkrat izučiti, kateri bi znali národní jezik govoriti, naj bi se ti najpred po najvažnejših okrajih vpeljali, kakor v Terstu, na Brežini, Komenu, Sežani in Senožečah ali pa v Ležečah.

Gojzdnarji nimajo samo naloge, nad spolnovanjem gojzdne postave zvesto čuti, ampak njih dolžnost je tudi, da kmetovavcom dobre svete dajejo in v djanji kažejo, kako gré Kras obdelovati, da bo prej pogojzden. Ker so pa Krašovci večidel siromaki, in niso v stanu stroškov obdelovanja sami nositi, bi jim moglo državno vladarstvo k temu nekoliko pripomoči.

Perva in najposebniša pomoč je, da bi se sosekam potrebnega semena razdelilo.

Ker se hrast h drevesom perve verste prišteva, ktere naj se na Krasu zaplodijo, in ker se že v c. k. kobilstvih v Lipici in Prestranku dorašeni hrasti nahajajo, bi bilo prav, da bi se tukaj želod naberal in raznim soseskam razpošiljal. Tukaj pridelani želod je za kraški svet gotovo veliko boljši od vsakega drugega, zato ker je sad od domačih dreves.

To so drevesa, germi in rastline, ktere so pripravne, da bi se ž njimi Kras obsadel in obsejal. Ravná naj se pa pri tem takole: Seme raznih drevés naj se seje, drevésa saditi bo le malokrat dobro. Tam, kjer posetev nima zatišja, se mora z vejami poredkoma pokriti in jih s kamnjem obložiti, da jih burja ne raznese in posetve z zemljo vred ne popiha. Ravno tako gré tudi s setvijo trave in detelje ravnati.

Drevésa naj se presajajo blizo kviško stermečih skal in kar je moč na takih krajih, kjer se kakošne tokave ali reže kraškega apnéneka nahajajo. Semena sejati in drevésca presajati je najbolje pozno v jeseni.

Visoki gojzde hrastovja bi se imeli le ondi zarediti, kjer je apnének posebno močno razhreban, kar tudi sadnemu drevju in murbi tekne.

Kdor sadno drevje ali murbe presaja, naj presajuje kar se dá vselej le močne drevésca, in naj jih previdi z močnimi količi na severni strani in k njim drevésca priveže, da bodo varniše stale in lepše rastle, in da jih ne bo burja, ki od ravno tega kraja piha, preveč vila in poškovala. Presaja naj jih, kakor smo že popred omenili, vselej v jeseni, ne pa spomladi.

Zemlja in gnoj sta najbolja pripomočka za obdelovanje Krasa; zemlje in gnoja se bo sčasoma veliko vozilo po železnici ljubljansko-teržaški:

V Terstu, Reki, Postojni in Ljubljani se bodo gotovo še fabrike napravile, v kterih se bo za prodaj gnojni prah delal.

Kraški kmetovavci se bodo kmali prepričali, da se splačuje, ako se cele gorske brežine, kjer se la por, kakor od Tersta do Grinijane, pri Ležečah, Šen-Petru i. t. d. nahaja, odkupijo, razkopajo in kakor rodovitna zemlja po njivah raztrosijo.

Ker pa mali kmet, ki se vedno z revšino vojskuje, ne bere pisanih ali natisnjenih nauk, če so še tako resnične, bi se mu imel pot podučnja po živih izgledih pokazati, da bi sam vidil in spoznal.

Izgled tak naj mu bo nasajeno drevje poleg ljubljansko-teržaške železnice, za katero je vis. c. k. ministerstvo kupčijstva 10000 fl. vsako leto določilo.

Ob kraški železnici se bodo posebno akacije in svete smokve naj bolj sadile; toda če bo ljubljansko-teržaška železnica tako obmejena kakor smo vis. c. kr. ministerstvu svetovali, se bo lahko poskusilo tudi hrastovo, mecesново, borovo, jesenovo drevje, iz semena pa tudi po sadikah po raznih bregih, nasipih in drugih legah izrejevati.

Zarejeni gojzdi bojo najostrejše sapo overali, zamete zmanjševali, studence napajali, zemljo rodovitneje delali in siromaški stan Krašovcev zboljševali.

Poslovljeno po dr. F. Ks. Hlubeku.

Ljubljansko močvirje.

(Dalje in konec.)

Po takem je jasno, da se je močvirje ne toliko v starih, ampak v novejših časih huje in huje naraslo. Morebiti se je to narašanje začelo že proti koncu rimskega gospodarstva; saj poznejši rimski potopis kaže večji okolico na cesti proti Emoni, kakor da bi se zavoljo razširjenega mahú ne bilo moglo tako na ravnost hoditi. O marsikterem sovražnem napadu se je namreč vodna struga utegnila s podertinami zaježiti, kot na pr. o nateku Markomanov in Kvadov l. 169, o prihodu cesarja Maksimina l. 238. Še bolj se je vodotok mogel zanemariti in zaježiti, ko so z letom 395 divji narodi zaporedoma začeli skozi Emono dreti proti lepi Italiji, zlasti ko so neukretni Huni s svojim nemilim vojvodom Atilom, tudi nad to mesto razsuli svoje sile. Mnogotere spremembe je ta kraj poskusil v srednjih časih: Emona je biti nehala, in Ljubljana se je vzdignila na njenem mestu, malo pa se je skerbela za lahek odtok obilnih vod. Hiše so se stavile terdo k reki, in so stiskale njeno strugo; napravljali so se mlinski jezovi, in so vodi zapirali pot; leseni mostovi na gostih kolih so se delali, in so reki obteževali tek; reka sama je bila proti mestu nanesla že dosti blata, sipe in ločja, in po planjavi proti Verhniki so se bile struge rek in potokov zasule in zarastle. Zatorej vé zgodovina od povodinj, ki so po Ljubljani hiše pri tléh polnile, in v gornje nadstropja segale, na pr. leta 1490 in potem 1537; zatorej so Ljubljančani nov mlin, ki je bil leta 1501 pri sedanjih šolah narejen, mogli podreti, ker je odtok vode dalječ po Notranjskem zadrževal; leta 1554 pa se je sklepal posvet, podreti še dva mlinska jezova pod mestom, ker bi voda potem padla za pet čevljev, in bi se močvirje za toliko posušilo. Namesti tega pa se je Ljubljana z zidovi novih terdnjav bolj tesno oklenila in z nabitimi kolmi med Krakovim in Žabjekom zaperla. Zategavoljo so se mnogokrat godile pritožbe, da kmetje ob kraji močvirja zastran večjih povodinj ne morejo svojih njiv obdelovati in svojih senožet kositi; tudi marsiktera pot, ki se je poprej rabila, je prišla pod vodo, vodotoki so se bolj zasuli in zarastli, še Ljubljana je mogla svojo staro strugo med Goricami in Žalostno goro zapustiti in si novo izkopati.

gospodarske, obertnijske in národske.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

V Ljubljani v sredo 2. decembra 1857.

Pogojzdenje Krasa.

(Dalje.)

Kras je le za drevje ali pa za pašnike pripravna dežela. Ondi, kjer je po globinah le nekoliko zemlje, se povsod gojzdno drevje, sadunosnice in murbe kaj dobro obnašajo, zato se pa tudi na Nanosu, pred Jamo, v Ternovskem gojzdu in v Hrušici, pri Postojni, na Javorniku, pri Cerknici, Šnepergu itd. gojzdje najlepšega bukova in hojevja nahajajo. Na Krasu drevje kaj rado in naglo raste; tako se jelka okoli 40 let stara že seče in za oglje rabi; če se pa rasti pusti, da je 80 do 100 let stara, se iz nje najlepší jambore napravljajo.

Kaj imeniten je v gojzdnarskem oziru prikazek, da bukev v višjih krajih raste, ki leže blizu 5000 čevljev (v Šneperskem gojzdu celó 5302) nad morjem, med tem, ko se jelka malokdaj na visočini od 4000 čevljev nahaja in v nižjih gojzdi letino pol pavca široko napravi. Pač redko se nahaja jelka na Krasu, da bi merila 24 pavcov skozi sredo in bi bila kakih 60 do 80 čevljev visoka, in da bi dajala en do poldrugi seženj polén po 30 pavcov dolgih.

Ta veseli prikazek, kateri se na severnih in višjih krajih na Krasu še dandanašnji nahaja, je v južnih popolnoma zginil in bistro oko marljivega opazevalca ne vidi razun Panovičarskega gojzda blizu Gorice nič družega, kamor koli se ozré, kakor pusto skalovje, na katerem se govedina, ovce in kozé pasejo in le posamne zelene mesta.

Od tega, kako je na Krasu sčasoma lepo hrastovje, bukova in hojevja zginilo, se bere največ v arhivih Vipavskih in Postojnskih, kateri to reč najjasnejše razodevajo.

Tako stoji na priliko v nekem starem pismu od 6. aprila 1616: „Zu Remb oberhalb des Dorfes ist ein schöner Eichenwald, daraus sich die Unterthanen daselbst ohne Stellung beholzen; to je, v Rembu nad vasjó se nahaja lepo hrastje, iz kterega se podložni smejo brez oglasa z lesom zakladati.“

Zastonj si prizadevaš zapaziti kraj, kjer je tisti lepi hrastov gojzd bil; le brinjevo germovje pokriva semtertje tla, ovce in kozé se po pustih lehah preganjajo in mulijo borno travico, da se revno preživé.

Gojzdje na Krasu so sčasoma zginili zato, ker so se pomnožili ondotni prebivavci, ali pa ker je kupčija to nanesla.

Gojzdno gospodarstvo samo ni v stanu ljudi preživiti, in v omikanih deželah gojzdje le takrat dokaj dohodkov donasajo, kadar se les po prav visoki ceni prodaja.

Kar ceno lesa v pretečenih 10 letih zaževa, tako je, kakor skušnje učé, cena lesa za barke skorej štirikrat višja kakor je bila leta 1847, ker takrat se je kubični čevelj hrastovine po 15 do 20 kr. plačeval, dandanašnji ga pa že po 1 gold. do 1 gold. 20 kr. plačujejo. Gojzdno gospodarstvo se je moglo potem takem pašnikom toliko iz poti umakniti, kolikor so se na Krasu prebivavci pomnožili, zakaj človek mora živeti in kot državlján davšine opravljati.

Odgovor na vprašanje: „Zakaj Krašovci le pri pašnikih (pašnem gospodarstvu) ostanejo, in ne gredó, kakor

drugi narodi, od leta do leta naprej“, tiči deloma v lastnosti kraške zemlje, deloma pa v postranskih opravilih Krašovcov.

Svet na Krasu ni za poljodelstvo kaj pripraven, in le posebno pridnim rokám obveljá skalovje tam pa tam iz svojega grunta potrebne in rodovitne ograde napraviti.

Takih neutrudljivih rok pa ni bilo na Krasu ravno veliko najti, ker kontrabantarija je primorcom donasala marsikak goldinar dobička in vožarenja po cesti pa tudi. Marsikdo je raji s kontrabantom se ukvarjal ali še rajši cestaril in blago sém ter tjé prepeljeval, kakor da bi bil kamoje na svojem zemljišu lomil in na kupe spravljál, in lemešu rahlo brazdo delal.

Kontrabantarija in cestna vožnja (furanje) ste naj bolj tega krive, da se Krašovci za poljodelstvo niso veliko zmenili*), da se tukaj sred devetnajstega stoletja pašniki brez vse skerbí za prihodnje čase zanemarjajo in na milijone oralov zemlje brez vsega obdelovanja pusti, da je revšina tako pogostoma Krašovcom za petami.

Kontrabantiranje se je, od kar je nova colna tarifa vpeljana, precej zmanjšalo,**) in kar se je železnica med Ljubljano in Terstom odperla, je vožnja po cestah popolnoma jenjala; zavaljo tega je upati, da se bodo Krašovci poljodelstva z večjo pridnostjo poprijeli, če bi tudi višja vlada nič ne storila, da bi se več milijonov oralov zemlje bolj kakor do zdaj obdelovati začelo.

(Dalje sledí.)

Natoroznanske reči.

Mravlja.

(Konec.)

V tem gojzdiču ne daleč od našega mravljišča je stanovala druga manjša družina mravelj, ki so se od naših črnih le po barvi ločile, bile so namreč rujave. Mirno je živel rod za rodom že mnoge leta, bile so ravno tako pridne in delavne kot črne, ravno tako so skerbele za svoje potomstvo. Ker so se pa v bolj senčnem kraju gojzda pod košato jelko naselile, jih je solnce manj ogrevalo; torej so se njih mladiči tudi navadno ene dni pozneje izlegli, kot pri naših črnih mravljah.

Solnce je že precej visoko stalo in pregrevalo tudi skrito mravljišče. Skerbno nosijo rujave mravlje svoje bube iz dna proti verhu in se že naprej veselé časa, kadar se bode mladina izlegla. Ali — kdo vé, kaj jutri pride!

*) Pred 20 leti smo bili prvič na Krasu in leta 1857 smo poljodelstvo na ravno tisti stopnji najdlji, kakor pred 20 leti, le pri gori omenjenih cesarskih kobilstvih, kjer nemško deteljo (lucerno) s posebnim pridom pridelujejo, posebno pa v Lipici pod sedajnim oskerbnikom kobilarije, potem v Snóžecah, Sežani, Tomaji in Nakli se v kmetijstvu vedno naprej pomikujejo.

**) Kakor se sliši, se je dobiček kontrabantiranja, od kar je nova colna tarifa vpeljana, pri vsakem funtu svilnega (židnega) blaga za 14 gold. ponižal; kontrabantiranju je tedaj zlato dno vzeto.

gospodarske, obertnijske in národske.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

V Ljubljani v saboto 5. decembra 1857.

Pogojzdenje Krasa.

(Dalje.)

Perva stopnja, Kras z večjim dobičkom obdelati, je kmetovavca perva naloga, da pobere kamnje, kar ga je po verhu zemlje; pri tem delu se morajo pa hrasti, jesenovi in bukovi koreninini odrastki varovati, da se ne poškodovajo.

Na to vižo se je lepo hrastje na cesarskem kobilstvu v Lipici in Prestranku sčasoma zarastlo in krasni travniki začeli; ravno tako so se pričeli gojzde v Povirji, Sežani in Tomaji. Enakega dela so se, kakor smo se sami prepričali, ko smo po Krasu popotvali, tudi prebivavci v Salezi, Zgoniku itd. z vso močjo poprijeli.

Druga stopnja kraški svet na višjo stopnjo povzdigniti, obstoji v tem, da se koreninini odrastkom drevés naj menj ena mladika obvaruje, iz ktere bo počasi drevó izrastlo.

To delo menda ne bo sedajnim Krašovcom, če se ga le resnobno poprimejo, veliko težav in stroškov prizadalo. Razprostiranih pašnikov je na Krasu toliko, da ima na njih celo poletje mnogoverstna živina paše dovelj; da se pa ravno ta živina tudi čez zimo prerediti, klestijo Krašovci zelene koreninine odrastke in hrastove, jesenove, bukov, češnjeve itd. veje, in jih svoji živinici pokladajo. Če bi se pri tem klemenji saj en odrastek kviško rasti pustil, bi v nekoliko letih iz njega lepe drevésca izrastle, zemlji senco delale, da bi jo poleti sonce tako močno ne prepekalo in travo v rasti pospeševale.

Največja težava pri lesoreji pa je tiste kose zemlje, ki so z mnogoverstnim drevjem zasejani ali zasajeni, pred živino toliko časa zavarovati, dokler tako visoke odrastejo, da jim živina z gobcom veršičev postrici nemore, ker do sedaj Krašovci niso na to porajtali, da bi se les bolj pogostoma zarašal, in so pasli in gonili svojo živino vse križem, naj bo dopušeno ali ne, kjer so le kaj paše čutili.

Če se hoče, da bi se Krašovci in Pivčanje pogojzdenja bolj naglo in z večjo spešnostjo poprijeli, bi se mogli s silo k temu delu morati. To prisiljeno delo bi se moglo pa le tako osnovati, da bi se prvič Krašovcom navadni pašniki preveč ne zmanjšali, sicer bi ne mogli živeti in davkov odrajtovati; drugič pa bi se tudi prepoved ne smela čez dvajseti del kmetijskega posestva razširiti; razun tega bi se moglo deležnikom prepovedati, ne na tiste kraje, kjer je drevje zasajeno, toliko časa svoje živine na pašo goniti, dokler drevje tako visoko ne doraste, da bi mu živina verhov omuliti ne mogla, ampak da med tem časom ondi travo kosijo.

Ko se je to zgodilo, naj se drugi kos zemlje v zavarovanje vzame, in z njim ravno tako ravná, kakor smo lih kar omenili. To zavarovanje terpi kakih 10 let, to je, dvajseti del zemlje bo v 10 letih obdelan, in po tem bo germovje s hrastovino, jesenovino, bukevjem, hojevjem i. t. d. na Krasu v 200 letih v živi gojzd spreobrnjeno, v gojzd, kakoršnega si dandanašnji Krašovci se sanjati ne morejo. Če pa dopustijo okoljšeine tū in tam deset del zemlje zavarovati, se bo gojzd zarastel že v 100 letih. (Dl. sl.)

Zoper ozeblina.

Pozimi so ozeblina velika nadloga ljudem, in vendar imamo prav lahko in gotovo pomoč zoper njo.

Natora je v vseh stvareh pravična; če nas nadležuje od ene strani, nam ponuja pomočke od druge. Merzli vlažni zrak, kateri noge in roke najhuje zadeva pozimi, draži kožo tako, da zmoti kervotok kožni, iz ktere zmote se napravi vnetje, zlasti ker v obilni meri k zdraženim delom pripeljana kri ne odteka tako kakor bi mogla. Mokra toplota pa odpre navaleni kervi spet pot, zato je voda poglavitna in gotov pomoček zoper ozeblina.

Naredi se pa to takole: Zvečer, preden greš v posteljo, vzemi tanko platneno ruto ali kos tankega platna, pomoči jo v ne premerzlo vodo, potem pa močno izžmij in jo 4krat vkup zloži in ozebljeno roko ali nogo z njo krog in krog ovij. Čez to pa obleci gorke (kosmate) rokavice ali pa obuj volnate nogovnice, ali pa roko ali nogo zavij v flanelo; v postelji se morajo roke in noge pod odejo imeti celo noč.

Na to vižo se napravi dobrotljiva soparica med kožo in ovitkom, ktera tolaži bolečine in odpre zastani kervi pot po žilah.

V 3 ali 4 nočeh se ozdravi najhuja prisadna ozeblina po ti poti.

Ako se ozeblina gnoji, se ravno tako ravná vsako noč, dokler ni roka ali noga zdrava; zraven je pa še dobro, tako gnojno ozeblino v mlačni vodi enkrat ali dvakrat na dan skozi pol ure kopati.

Ravno tako naj se ravná, če ima kdo po rokah spokano kožo in ga to boli; vzrok teh razpok je enak unemu ozeblin, le nasledki so drugačni; tolaživna vodena soparica, v kateri se roka pari, pomaga tudi tukaj.

Pri ovitkih čez roko ali nogo pa je vselej na to paziti, da ostanejo mokri celo noč, zato naj se naredé debeli, to je, ruta ali platno naj se večkrat okoli roke ali noge ovije, ali pa naj se ovitki bolj mokri napravijo.

Ozeblino v sneg vtakniti ali jo s snegom dergniti, ni dobro, čeravno je to ravnanje zlo navadno. Izperva se sicer ozebljenim to res dobro zdí, ker sneg hladi in bolečine potem odjenjajo, — al potem je pa še huje, ker se še več kervi navali k ozeblini, in potem je vnetje še huje.

A. Rikli.

Ali tudi Slovenci imajo obhajati tisučletni spomin apostolske delavnosti sv. Kyrila in Metoda?

Spisal Davorin Terstenjak.

(Dalje.)

Rimsko cesarstvo bilo je padlo, huno-avarsko so zelo oslabili Horvati in Serbi; norenski Slovenci so toraj — prvokrat od Tiberia sém — pa prišli k politiški samostalnosti. Blizo 600 let jih je tlačil ptuji jarem Rimljanov, Hunov in Avarov. Vendar ni jih izkoreninil. Terdne njih gore in miroljubivost njihova so jih obvarovale pogina.

Ako po vseh dokazih, ktere sem v raznih svojih spisih za slovenskost Norencov na svetlo spravil, še kdo dvoji,